

Euskara - itzulpenaren historia

Hitz gutxitan

 ENG [Basque - history of translation](#) **CAT** [Basc - història de la traducció](#) **GLG** [Éuscaro - historia da tradución](#) **POR** [Basco - história da tradução](#) **SPA** [Euskera - historia de la traducción](#)

jatorria

[Euskara](#) euskararen ondare-terminoa eta izen ofiziala da, hizkuntza bera izendatzeko erabiltzen dena. Hortik beste termino batzuk eratoritzen dira, hala nola Euskal Herriaren izena edo hizkuntzaren hiztunena, *euskaldunak*. Haren aldaeretako bat, euskera, gaztelaniaz eta beste hizkuntzatan erabiltzen da zentzu berean.

beste izendapen batzuk

Euskaraz zenbait forma daude hizkuntza izendatzeko: *heuskara*, *eüskara*, *euskara*, *euzkera*, *eskuara*, *üskara*, etab.

laburpena

Euskarazko itzulpenaren historia jasotzen du sarrera honek. Euskal hizkuntzako lurraldeen egoera soziolinguistikoari buruzko zenbait datu ematen dituen atariko baten ondoren, atalik zabalena euskarazko itzulpen literarioari buruzkoa da, eta horrek, aldi berean, bi azpiatal ditu: XVI. mendetik hizkuntzaren bateratzerainoko itzulpenak (1968), eta data horretatik gaur egunera arteko itzulpenak. Lehen aldia, batez ere, lan erlijioso eta didaktikoen itzulpenen katalogoa da, gutxienez XX. mendean ondo sartu arte. Geroago, hizkuntza estandarra, [euskara batua](#), izan zen euskal literaturaren modernizazioa eta hainbat lan filosofiko eta literarioen itzulpen sistematikoa ahalbidetu zituen tresna, ekimen publiko zein pribatuari esker, Euskal Itzultzaile, Zuzentzaileen eta Inpreteen Elkartearen ([EIZIE](#)) lanaren garrantzia ahaztu gabe.

Bigarren atal batean, euskaratik beste hizkuntzetarako literatura-itzulpenei buruz hitz egiten da. Atal laburra da, euskarazko literatura XX. mendeko azken hamarkadan hasi baitzen beste hizkuntza batzuetara itzultzen. Bi fenomeno deigarrienak autoitzulpena eta gaztelaniaren bitartekaritza dira, nazioartekotzeko bide gisa. Azkenik, hirugarren atala itzulpen ez-literarioari buruzkoa da. Bertan, toki- eta autonomia-administrazioetako itzulpengintzari, enpresa pribatuko itzulpenari eta ikus-entzunezko itzulpenari buruzko datuak eskaintzen dira.

erregistro

 José Manuel López Gaseni

 2022

 López Gaseni, José Manuel. 2022. "Euskara - itzulpenaren historia" @ *ENTI* (*Enciclopedia de traducción e interpretación*). AIETI.

 <https://doi.org/10.5281/zenodo.6363300>

 https://www.aieti.eu/enti/basque_EUS

Sarrera

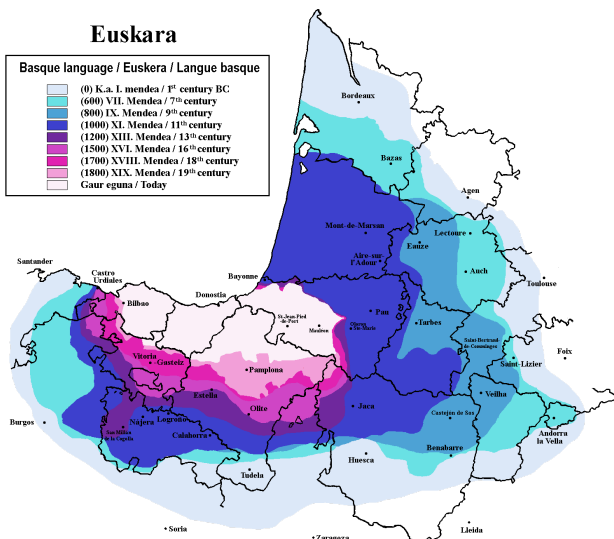

ENG [Basque - history of translation](#) **CAT** [Basc - història de la traducció](#) **GLG** [Éuscaro - historia da tradución](#) **POR** [Basco - história da tradução](#) **SPA** [Euskera - historia de la traducción](#)

aurkibidea

[Sarrera](#) | [Euskarazko literatura-itzulpena \(1571-1968\)](#) | [Erreforma eta itzulpen literarioaren hastapenak](#) | [Kontrarreforma eta erlijio-testuen itzulpena](#) | [Ilustrazioa eta literatura didaktikoa](#) | [Mugimendu erromantikoa eta literatura militante kontserbadorea](#) | [Euskal Pizkundea](#) | [Itzulpengintza diktadurapean](#) | [Espainiako trantsizioa eta euskal itzulpengintzaren urrezko aroa](#) | [Itzulpengintza ez-literarioa](#) | [Beste hizkuntzetera itzulitako euskal literatura](#) | [Ikerketarako potentziala](#)

Sarrera

Euskarazko itzulpenaren historia hau XVI. mendetik gaur arte euskarara itzulitako eta xede sisteman literariotzat jotako testuen laburpen deskribatzailea da.

Euskara Euskal Herriko herri-hizkuntza da. Jatorri ezezaguneko hizkuntza preindoeuroparra da, eta, erromatarren garaiko akitaniar hil-idazkun batzuen onomastika eta Iberiar Penintsulako iparraldeko hereneko toponimo ugari kontuan hartuta, gaur egungoa baino askoz hedadura handiagoa izan zuen. [Euskal Herria](#) (euskara-hiztunen herria) kontzeptu kulturala da, [Euskal Autonomia](#)

Euskaraz hartuako eremua azken 2.000 urtean zehar. [Wikipedia Commons](#)

[Erkidegoko](#) eta [Nafarroako](#) Foru Erkidegoko lurraldeak, eta [Ipar Euskal Herria](#) (Lapurdi,

Nafarroa Beherea eta Zuberoa lurralde historikoak) hartzen dituen. Gaur egun, lurralde horrek hiru milioi biztanletik gora ditu, eta horietatik % 45 inguruk euskara erabiltzen, ezagutzen edo ulertzen du, orotara milioi eta erdi inguruk. Horietatik, kalkuluen arabera, 750.000 pertsonak erabili ohi dute Euskal Autonomia Erkidegoan, 85.000 inguruk Nafarroan, eta 54.000 inguruk Frantzian (VI. Inkesta soziolinguistikoa, [2016](#)).

Euskarara itzulitako lanen ehunekoa guztizko literatura-ekoizpenaren % 20 ingurukoa da (1545etik gaur egun arte), nahiz eta antzinako literaturan ia % 50era iritsi. Mila titulu inguru euskaratu dira, eta horien % 40 1990eko hamarkadan itzuli zen, itzulpen jarduera handiena izan zuen hamarkadan. Haur eta gazte literaturari dagokionez, tasa hori hirukoiztu egiten da, eta ekoizpenaren bi herenera iristen da (López Gaseni [2000](#), [2009](#)).

¶ Euskarazko literatura-itzulpena (1571-1968)

LINGVAE VASCONVM PRIMITIAE
per Dominum Bernardum Dechepare
Roctorem sancti michaelis veteris.

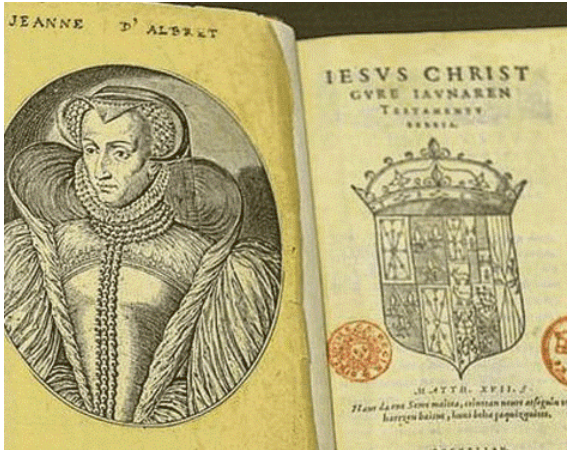

Euskaraz argitaratutako lehen liburua, Linguae vasconum primitiae, [Bernat Etxeparek](#) 1545ean plazaratua. [Wikipedia](#)

Polisistemen teoriaren ikuspuntutik (Even-Zohar [1990](#)), euskal literatura-sistemak sistema gaztetzat hartua behar du izan, berandu samar hasten delako, eta ahultzat, historian zehar erreperitorio asko faltan izan dituelako, eta horietako batzuk itzulpenaren bidez sartu direlako. Izan ere, Sarasolaren azterketa kuantitatibo klasikoaren arabera (1982), antzinako euskal literaturak, 1545 ([euskarazko lehen argitalpenaren](#) data) eta 1879 (euskal foruen abolizioaren data) artean, guztira 194 lan zituen, horietatik 101 itzulpenak ziren eta 12 baino ez ziren erlijiozkoak ez ziren jatorrizko obratzat hartzen. Zenbaki horiek, gerora berrikusi eta doitu badira ere, argi eta garbi erakusten dute garai hartako euskal literatura-ekoizpenaren erdia baino zertxobait gehiago itzulita zegoela, eta haren zati handi bat gai erlijiosokoa zela.

[gora](#)

¶ Erreforma eta itzulpen literarioaren hastapenak

Nafarroako erreginaren irudia duen Itun Berriaren lehen itzulpenaren portada.

Euskarara egindako lehen itzulpenak (eta, aldi berean, haren literaturako prosazko lehen testuak) [Joanes Leizarragak](#) (Beskoitze, Lapurdi) egin zituen, [Luterok](#) Alemanian hasitako eta [Kalbinok](#) Frantzia eta Suitzan jarraitutako [Erreformatoren](#) testuinguruan. Paueko Sinodoan (1563), [Joana III.a Albretekoa](#) Nafarroako erreginak testu erreformista batzuk bere lurraldeetako hizkuntzetara, euskarara eta bearnesera, itzultzea agindu zuen. Euskarazko itzulpenen enkargua Leizarragak bete zuen, eta haren ondorioz hiru lan argitaratu zituen 1571n: [Jesus](#)

[Christ Gure launaren testamentu Berria](#), hainbat gehigarriekin batera; *ABC edo Christinoaren Instructionea othoitz eguiteco formarequin*; eta *Kalendrea*. Hiruretan garrantzitsuena, *Itun Berriaren* itzulpena, [Erasmoren](#) grezierazko eta latinezko bertsiotik eta [Olivetan](#)en frantsesezkoetik egina, hiru baldintza edo muga garrantzitsuren mende egon zen: alde batetik, euskarazko alde aurretiko eredu narratiborik eza; bestetik, testu sakratuekiko fideltasun zorrotza, eta, azkenik, testuaren irakurgarritasuna, heziera gutxiko edo batera hezierarik gabeko eta euskararen aldaera askotako hartzaileentzat. Leizarragak Lapurdiko euskalkian oinarritutako testu batekin ebatzi zuen, non ekialdeko beste bi euskalkiren elementu lexiko eta morfologikoak integratu zituen, latinetik hartutako egitura kultuen erabilerarekin batera (Michelena 1988). Ondoriozko eredua, oso aztertua eta laudatua gaur egun, ostrazismora kondentatua izan zen [Kontrarreformaren](#) etorrerarekin.

[gora](#)

¶ Kontrarreforma eta erlijio-testuen itzulpena

Joana Albretekoaren semea, [Henrike III.a Nafarroakoa](#), Frantziako Henrike IV.a izenarekin Frantziakoa tronura eraman zuen katolizismorako bihurtze ospetsuak, eta [Trentoko Kontziliotik](#) zetorren derrigorrezko zurruntasunaren hedapenak, hurrengo bi mendeetan zehar, garaiko testu erlijioso ezagunenetako batzuen itzulpen eta berrargitalpen ugari ekarri zituzten.

Lehenengoa aparta da, arabar itzultzaile batek egina baita, [Joan Perez Betolatzak](#), eta mendebaldeko euskalkiaren dokumentu garrantzitsu bat baita. [Jeronimo Ripalda](#) jesuitaren katiximaren itzulpena da, edizio elebidunean argitaratua, *Doctrina Christiana en Romance y Basquence* (1596) izenburuarekin.

Itzulpen gehien jaso zituen obra *De imitatione Christi* (1427) deboziotegia izan zen, [Thomas Kempiskoa](#) apaiz alemaniarrarena, euskarazko bost bertsio ezagutzen zaizkiolarik. Lehenengo biak “[Sarako Eskola](#)” izenez ezagutzen den idazle-taldeko kide banaren lanak dira: *Iesusen Imitacionea*, Silvain Pouvreaurena, 1660ko hamarkadan idatzia baina XX. mendera arte argitaratu gabea; eta *Jesu Christoren imitationea* (1684), jatorrizko obraren III eta IV liburuen itzulpena, Jean d’Arambillagaren eskutik. XVIII. mendean, [Michel Chourio](#)ren (*Jesus-Christoren Imitacionea*, 1720) eta [Martin Maisterren](#) (*Iesu-Kristen Imitacionia*, 1757) itzulpenak dokumentatu ziren. XIX. mendean, berriz, [Jean Pierres Duvoisin](#) itzultzaile eta Bonaparte printzearen kolaboratzaileak *Jesu Kristoren imitacionea* izeneko bertsioa osatu gabe utzi zuen, gerora [Haristoyk](#) osatu eta 1896an argitaratua.

XVII. mendean zehar beste obra erlijioso batzuk itzuli ziren. Lehen aipatutako Silvain Pouvreauk Richelieu-ren *Instruction du Chrétien* (1621) katixima euskaratu zuen, honako izenburu honekin: *Guiristinoaren Doctrina* (1656); *Introduction à la vie dévote* (1608), [Frantzisko Saleskoa](#)rena: *Philotea* (1664); eta *Combattimento spirituale* (1589), [Lorenzo Scupoli](#)rena: *Gudu Espirituala* (1665). [Cristobal Harizmendik](#), “Sarako Eskolako” beste kide batek, Ama Birjinaren ofizioak euskara-latin bertsioan egokitu zituen, *Ama Virginaren hirur officioac latinean bezala eskaraz* (1660) izenburuarekin.

Hurrengo mendean, testu erlijiosoen itzulpenak [Joannes Haraneder](#)ren bidez jarraitu zuen, zeinak, alde batetik, Pouvreauk itzultitako bi lanen bertsio berriak idatzi zituen: *Philotea* (1749) eta *Gudu Espirituala* (1750); bestetik, *Itun Berri* katolikoa lehen aldiz itzuli zuen [Vulgata](#)tik abiatuta: *Jesu-Christo Gure launaren Testament Berria*, 1740ko eskuizkribu bat, 1855 arte argitaratu ez zena. [Pierre d’Urte](#) artzain protestantea, bere aldetik, *Genesiaren* eta *Irteeraren* zati baten itzultzaile izan zen. [Bernard Larreguyk](#), Ustaritzeko parrokoak, *L’Histoire du Vieux et du Nouveau Testament* itzuli zuen, Sombrevaleko priore Royamounteko jaunak sinaturiko lana, ([Louis-Isaac Le Maistre de Sacy](#), [Port-Royaleko Bibliaren](#) itzultzailearen goitizena), *Testament çaharreco eta berrico historia* izenburuarekin (1775-1777), bi testamentuez gain, zenbait *exempla*, santuen bizitzak eta sermoiak biltzen dituena. Hego Euskal Herrian, [Sebastian Mendiburu](#) jesuitak [Jean Croisseten](#) *La devotion au sacré coeur de Nôtre Seigneur Jesus-Christi* (1732) deboziozko obra egokitu zuen, *Iesusen Bihotzaren devocioa* (1747) izenburuarekin, eta [Asteteren katiximaren](#) itzulpen baten egilea da; beste jesuita batek, [Agustin](#)

Kardaberazek, Jeronimo Dutariren *Vida christiana* (1710) egokitu zuen: *Cristauaren bicitza, edo bicitza berria eguiteco bidea, bere amabi pausoaquin* (1744).

Bestalde, Juan Antonio Ubillos frantziskotarrak Claude Fleuryren *Catéchisme historique* (1679) itzuli zuen, *Christau Doctriñ Berri-ecarlea* (1785) izenburupean.

Erlijiozkoak ez diren itzulpenak bi lan tekniko besterik ez dira: ganaduaren zaintzari buruzko liburuxka bat, *Laborarien abissua* (1692), Mongongo Dassançan lapurtarraren itzulpena, *Praedium rusticum* (1554) delakoaren bertsio murriztua, Charles Estienne medikuarena; eta nabigazio-liburu bat, *Liburu hau da ixasoco nabigacionecoa* (1677), Piarres Etxeberri "Dorre"k euskaratuta, Martin de Hoyarzabalen *Les voyages aventureux du capitaine Martin de Hoyarsabal* (1633) obra oinarri hartuta.

[gora](#)

¶ Ilustrazioa eta literatura didaktikoa

XIX. mendetik aurrera, joera aldatu zen euskarazko argitalpenetan, eta, erlijio-gaiak alde batera utzi gabe, literatura didaktiko-morala nabarmendu zen, Ilustrazioaren espirituaren isla gisa. Joera hori jasotzen da, orain, alegia-errepertorio klasiko eta neoklasikoen itzulpenaren bidez inportatutako lanen corpusean.

Bizenta Mogel (1782-1854), itzultzailea eta euskarazko literaturako lehen emakume-ahotsa. Fuente [Wikipedia](#).

Juan Antonio Mogelek (1745-1804), batez ere *Peru Abarka* (1881) elkarrizketagatik ezaguna, eta Humboldten berriemaile Euskal Herrira egindako bisitetan, ehun bat alegia idatzi zituen, eta Pascalen pentsamenduak (*Pascal*en *Gogamenak*, 1899) eta Asteteren katixima (*Cristinauaren jaquinvidea*, 1805) itzuli zituen. Haren iloba, Bizenta Mogel, euskal literaturaren historiako lehen emakumezkoa, Esoporen berrogeita hamar bat fabula biltzen dituen *Ipui onac* (1804) lehen alegia-itzulpenaren egilea izan zen. Garaiko beste itzultzaile bat Juan Mateo Zabala frantziskotarra izan zen, bere *Fábulas en dialecto vizcaíno* lanean, bere eskutik idatzitako hogeita bat konposizioz

gain, Esopo, La Fontaine, Samaniego eta Juan Antonio Mogelen beste zenbait alegia bildu zituen. Agustin Paskual Iturriaga idazle eta pedagogo gipuzkoarrak

ekarpena egin zion euskarazko alegiagintzari bere lanik ezagunenean: *Fábulas y otras composiciones en verso bascongado* (1842), Samaniegoren 55 alegiaren itzulpenak dituen, [Virgilioren](#) lehen eta hirugarren eglogez gain. Ipar Euskal Herrian, alegien itzulpena La Fontaineren obran oinarritu zen nagusiki: [Jean Baptiste Archuk](#) *La Fontainaren aleighia berheziak* (1848) izenburuko hautaketa argitaratu zuen zuberera bertsifikatuan; eta [Leonce Goyhetché](#) apaiz lapurtarrak fabulagile frantsesaren 150 piezaren bertso-itzulpena, *Fableac edo aleguiac Lafontainenetarie berechiz hartuac* izenburupean (1852).

Esan bezala, literatura didaktiko-moralarekin batera, testu erlijiosoen itzulpengintzak bere bideari jarraitu zion: Asteteren katiximaren bi bertso berri: lehen aipatutako Juan Antonio Mogelen bertsoa, eta [Pedro Antonio Añibarro](#) frantziskotarraren (*Cristau dotriña*, 1802-1803) goi-nafarrerazko beste bat. [Joakin Lizarraga](#) nafarrak San Joanen ebanjelioa itzuli zuen hegoaldeko goi-nafarrerara, gaur egun desagertuta dagoena. Bestalde, Juan Jose Oteiza mediku gipuzkoarrak San Lukasen ebanjelio protestantearen itzulpen bat egiteko agindua jaso zuen: *San Lucasen ebanjelioa* (1838). Beste itzulpen erlijioso batzuk santuen biografiak dira, horien artean [Frantzisko Laphitz](#) *Bi saindu heskualdunen bizia: San Inazio Loiolaçoarena eta San Frantzisko Zabierecoarena* (1867), hainbat iturritatik itzulita (Ribadeneira, San Arrulores, Bouhours, Rohrbacher, Daurignac). [Gregorio Arruek](#) ere San Inazioren bizitza bat idatzi zuen (*Aita San Inazio gloriosoaren bicitza*, 1866), baina haren itzulpenik ezagunena Santa Genovevaren bizitza izan zen: *Santa Genovevaren vicitza* (1868), jatorriz [Christoph von Schmid](#) apaiz alemaniarraren lana (*Genovefa*, 1810), haurrei zuzendua. Arrue beste itzulpen askoren egilea da, hala nola [Villacastín jesuitaren](#) *Oración mental* delakoarena; Kempisen bertso berri bat, *Kristoren imitazioa* (1887); [Alfonso Maria Ligororen](#) *Mariaren Gloriak* (1881), etab.

[gora](#)

¶ Mugimendu erromantikoa eta literatura militante kontserbadorea

Itzulpen erlijioso guztiek ez zuten, ordea, helburu ebanjelizatzaileak. Espiritu erromantikoak hainbat poligrafo europar eraman zituen Euskal Herriaz, hizkuntzaz eta ohiturez interesatzera. W. von Humboldt ez gain, beste zenbaitek bisitatu zuten Euskal Herria eta hartaz idatzi: [Victor Hugo](#), [Jan Van Eys](#), [Julien Vinson](#), [Hugo Schuchardt](#), [Antoine d'Abbadie](#) eta, bereziki, [Louis-Lucien Bonaparte](#) (1775-1840), Napoleonen iloba.

Bonaparte printzea itzulpengintzaren zeharkako bultzatzaile izan zen, kolaboratzaile batzuei testu beraren itzulpenak enkargatzearen bidez, euskalkiak aztertu eta euskalkien mugak ezartzeko asmoz. Gehien errepikatzen diren testuak San Mateoren *Ebanjelioa*, *Kantarik Ederrena*, *Apokalipsia*, *Biblia* osoa eta Asteteren

katixima dira. Itzultzaileak hauek izan ziren: [Intxauspe](#) zubererarako, [Uriarte](#) bizkaiera eta gipuzkerarako, [Etxenike](#) baztanerarako, [Salaberri](#) behe-nafarrerarako, [Otaegi](#) gipuzkera eta goi-nafarrerarako, [Mendigatxa](#) erronkierarako eta [Jean-Pierre Duvoisin](#) lapurterarako. Azken hori izan zen guztietan nabarmenena, Bibliaren itzulpen bikain bati esker, *Bible Saindua edo Testament Zahar eta Berria*, 1859 eta 1865 artean Londresen argitaratua, non Bonapartek bere babespeko lanak inprimatu ohi zituen.

Bestalde, garaiko literatura militante kontserbatzailearekin lotutako itzulpen batzuen lekuko izan zen XIX. mende amaiera, zehazki ideia liberalen aurkako erreakzio frantsesekin, zenbait liburuxkatan adierazita. [Laurent Diharassarry](#) *Aphezen dretchoac eta eguinbideac eletzioetan* itzulpenaren egilea da (1890). [Michel Elissamburu](#)renak dira *Zer izan diren eta zer diren orain Framazonak munduan* (1890) eta *Framazonak, bigarren edizioa, eta Frantziako hirur Errepubliken istorioa laburzqui* (1891). Hegoaldean, [Jose Ignacio Arana](#) jesuitak [Félix Sardá y Salvany](#) integristaren *El liberalismo es pecado* (1884) bi liburukitan egokitu zuen: *Liberalen dotrina pecatu da* (1887) eta *Bai, pecatu da liberalquerija* (1896).

Aldi honi amaiera emateko, [José Colá y Goitiren](#) *La emigración vasco-navarra* (1882) lanaren itzulpena aipatu behar da, milaka euskal gazteren exodoaren kronika, Marcelino Soroa antzerkigile donostiarrak euskaratua: *Euskal Naparren joaera edo emigrazioa* (1885).

[gora](#)

Euskal Pizkundea

Krisi politiko-sozialak, askotan, kultura-jardueraren akuilu dira. Euskal kasuan, 1876an euskal foruen behin betiko abolizioak berpizkunde literario garrantzitsu baten hasiera markatu zuen. Kulturaren sustatzaile eta hizkuntzaren ikertzailez gain, ordura arte ezagututako idazle belaunaldirik bikainena sortu zen, eta haien artean [Lauaxeta](#) eta [Lizardi](#) olerkariak nabarmentzen dira. Panorama horretan, kultura-sustatzaile nekaezin bat, Nicolás Ormaetxea [Orixe](#), itzultzaile gogotsua ere izan zen: 1928an Iruñeko itzulpen lehiaketa bat irabazi zuen, *Kixoteren* bederatzigarren kapituluaren itzulpena saritzen zuena; hurrengo urtean argitaratu zen *El lazarillo de Tormesen* haren itzulpena (*Tormes 'ko itsu-mutilla*). 1930ean, [Frédéric Mistral](#)en *Mirèioren*

itzulpena plazaratu zuen. Gerra Zibilaren ondoren ere itzulpen lanetan jarraitu zuen, ordurako testu erlijiosoen bertsioekin, hala nola *Urte Guziko Meza-Bezperak* (1949), [Agustin Hiponakoaren](#) aitortpenen bertsio bat: *Agustin Gurenaren aitorkizunak* (1956), edo *Itun Berria* (1967).

Orixerenaz gain, beste ekarpen interesgarri batzuk ere egin ziren itzulpengintzaren alorrean. 1927an, Joseba Arregi [Txingudik Heine](#)ren poemen itzulpena argitaratu zuen (*Heine'ren Olerkiak*) eta [Joseba Altunak Oscar Wilderen](#) zenbait ipuin bildu zituen *Ipuñak* titulupean. Bi urte geroago, 1929an, Altunak berak [Grimm anaien](#) hamalau ipuinen itzulpena argitaratu zuen, hura ere *Ipuñak* izenburupean, eta J. A.

Legoaldiren itzulpenaren azala (1929).

Larraoetxea [Legaldik](#) alemaniar bildumagileen berrogeita hamar ipuinen, *Grimm Anaien Berrogeitamar Ume-Ipuin* izenaz. Aipatzekoa da,

gainera, [Charles Dickens](#)en *A Christmas Carol* narrazioaren egokitzapena, Ander Arzelusek [Luzear](#) goitzenaz *El Día* egunkari donostiarrean argitaratua, *Eguarri Abestia* (1931) titulupean. Euskal antzerkigintzak bultzada handia jaso zuen 1934 eta 1936 artean, lan klasiko eta garaikideen itzulpen eta antzezpenak barne: [Toribio Alzagak](#) *Macbeth* taularatu zuen, *Irritza* (1926) izenburupean; [Jokin Zaitegik](#) *Antigone* (1933) euskaratu zuen, [Sofokles](#)ena; [Imanol Apalategik](#) *Amal* itzuli zuen (1934), [R. Tagore](#)rena; [Iñaki Goenagak](#) F. [Schiller](#)en *Wilhelm Tell* lanaren itzulpena argitaratu zuen entregaka, 1934-1935ean; eta Joseba Altunak [Manuel Sota](#) mezenas bizkaitarraren bi lanen bertsioak egin zituen, *Buruzagijak* (1935) eta *Urretxindorra* (1934) izenburuekin. Gainera, *Antzerti* aldizkariak gaztelania, frantses eta alemanetik itzulitako antzezlanak argitaratu zituen.

Amaitzeko, aipatzekoa da [Raimundo Olabide](#) jesuita gasteiztarra, testu biblikoen itzultzaile: *Itun Berria* (1931) eta *Itun Zar eta Berria* (1958). Gainera, San Inazioen Ariketa espiritualak (*Loyola-tar Eneko Deunaren Gogo-Iñarkunak*, 1914), eta Kempisa (*Josu-Kristoren Antzbidea*, 1920) ere euskaratu zituen.

[gora](#)

¶ Itzulpengintza diktadurapean

[Espainiako Gerra Zibila](#) eta ondorengo diktadura izan ziren aurreko literatura-mugimenduaren amaiera, eta egile askok Amerikako erbestetik lan egin behar izan zuten. Itzulpen literarioa autore klasikoan lanez hornitu zen nagusiki. Orixeren lanaz gain, "Kulixka" bilduma nabarmendu behar

da, [Plazido Mujika](#) jesuitaren itzulpen batekin: *Noni eta Mani. Islandiar mutiko biren gertaldiak* (1952) [Jón Sveinsson](#) islandiarraren *Nonni und Manni* (1914) alemanierazko testutik abiatuta. Bilduma horretan argitaratutako beste itzulpen batzuk dira *Itxasoa laño dago* (1959) [*Las inquietudes de Shanti Andia*, [Pio Baroja](#)] ([Jon Etxaide](#)) eta *Agurea ta itxasoa* (1963) [*The Old Man and the Sea*, E. [Hemingway](#)] ([Anjel Goenaga](#)).

Aldi honetako itzultzaileak oparoena [Juan Anjel Etxebarria](#) (1934-1996) apaiz eta irakasle bizkaitarra izan zen. [Katulo](#), [Horazio](#) eta [Martzial](#) poeta klasikoak itzuli zituen, baita zenbait poeta katalan, [Perrault](#) en ipuinak, Fedro eta Esoporen alegiak eta hainbat erlijio-lan ere. [Santiago Onaindia](#) karmeldarrak Virgilioren lan guztiak itzuli zituen [Ibinagabeitiarekin](#) elkarlanean, Horazioren *Odak*, R. Tagoreren hiru olerki, [Dante](#)ren *Divina Commedia* eta, 1985ean, [Homeroren](#) Odisea. [Gaizka Barandiaran](#) jesuita Homeroren *Iliadaren* itzulpen baten egilea da: *Iliarena* (1956). Beste erlijio-gizon batek, Luis Jauregi [Jautarkolek](#), [Camilo José Cela](#)ren *Pascual Duarte'ren sendia* euskaratu zuen.

Erbesteko literatura-jardunari dagokionez, Jokin Zaitegi (1906-1979) poeta, saiakeragile eta itzultzaile jesuita ekarri behar da berriro, gerra aurretik egindako *Antigonaren* itzulpena dela eta jada aipatua baitzen. Gerraren ondoren, zenbait herrialdetan erbestera zuen. 1945ean *Ebanjeline* [*Evangeline*, H. W. [Longfellow](#)] argitaratu zuen, gerra eta erbeste egoera bat planteatzen duena, gerra aurreko beste itzulpen batzuen bidetik, *Mirèio* edo *Wilhelm Tell* kasu. Sofoklesen tragediak ere itzuli zituen, 1946an eta 1958an argitaratuak; *Medeia* (1963), [Euripides](#)ena, eta, Euskal Herrira itzulita, [Platon](#)en lanak, 1975 eta 1979 bitartean. Amerikar erbesteko beste itzultzaile bat Andima Ibinagabeitia bizkaitarra izan zen. [Euzko-Gogoa](#) aldizkari kolaboratzailea (Zaitegik 1950ean Guatemalan sortua), bertan Virgilioren (*Bergili'ren Unai-Kantak*, 1954) *Bucolicasen* itzulpena argitaratu zuen; geroago, *Georgiken* itzulpenarekin batera (*Alor-Kantak*), S. Onaindiaren *Eneidaren* itzulpenari gehituko zitzaizkion, *Birgili'ren idazlanak osorik* (1966) izeneko argitaratzeko. Ibinagabeitia beste itzulpen batzuen egilea da, hala nola *Maitebidea* (1952), [Ovidio](#)ren *Ars amandi* lanarena eta *Abere-indarra* (1953) antzezlanak [*La fuerza bruta*, [Jacinto Benavente](#)]. Bedita Larrakoetxea apaizak, *Legoaldi* ezizeneko itzultzailearen anaia gazteak, Ingalaterra eta Hego Amerikako erbestea ezagutu zuen eta [Shakespeare](#)ren antzerki-lanen itzulpenen egilea da. Euskal Herrira itzulita, 1974tik 1976ra Shakespeareren lan dramatiko osoaren itzulpena argitaratu zuen. Bingen Amezaga bizkaitar politikaria, Ingalaterra, Argentina eta Venezuelan erbestera, Shakespeareren *Hamlet* obraren itzultzailea izan zen (*Hamlet. Danemark'eko Erregegaya*, 1952), [Juan Ramón Jiménez](#), [Plinio](#), [Eskilo](#), [Zizeron](#), Wilde, [Goethe](#) eta beste batzuk itzultzeaz gain.

Formatu laburreko literatura-itzulpen ugari material osagarri hornitu zituen aldi honetako euskarazko aldizkari urriak, bereziki horietako bi. Aipatutako *Euzko-Gogo* (1950-1959), Guatemalan lehenik eta Baionan geroago argitaratua, [48 egileren](#) itzulpenak argitaratu zituen, besteak beste, Jon Mirande, Andima Ibinagabeitia eta Gabriel Aresti idazleen eskutik. *Egan* (1948-1987) aldizkariak, [Euskalerriaren Adiskideen Elkartearen](#) organo gisa Euskal Herrian argitaratuak, [108 egileren](#) itzulpen-lana argitaratu zuen, 46 itzultzailek euskaratua. Itzulpen jarduera horrek jarraipena izango zuen ondorengo literatur aldizkarietan, *Ustela*, *Pott*, *Oh! Euzkadi*, *Susa* eta 1980 eta 1990 urteetan sortutako beste asko bezala.

[gora](#)

¶ Espainiako trantsizioa eta euskal itzulpengintzaren urrezko aroa

[Euskaltzaindiak](#) 1968an onartutako euskararen bateratzea erabakigarria izan zen, gerora, euskarazko garapen soziokulturalerako. 1960ko eta 1970eko hamarkadetan, berpiztu egin zen [ikastolen](#) herri mugimendua, eta horrek euskarazko haur eta gazteentzako irakurgaien eskaria handitzea ekarri zuen. Ezinezkoa zen jatorrizko testuekin bakarrik erantzutea, eta, beraz, itzulitako literaturak garrantzi handia hartu zuen artean oso ahula zen literatura-sistema batean. Gero-Mensajero argitaletxe bilbotarrak [Verne](#)ren eta [Melville](#)ren hainbat lan argitaratu zituen gazteentzat, eta Plazido Mujikaren *Noni eta Mani* eta *Mendiko Argia* itzulpenak berrargitaratu; Hordago argitaletxeak ere gazte literaturako klasiko ugari argitaratu zituen: [Twain](#), [Carroll](#), [London](#), [Stevenson](#), [Scott](#), [Salgari](#), [Stowe](#), [Baum](#), Longfellow... Elkarrek gauza bera egin zuen, aurreko zerrendari [Kipling](#), [Rodari](#), [Orwell](#), [Goscinnny](#), [Härtling](#), [Kästner](#) eta beste egile batzuk gehituz. Lan horietako gehienak aldeztatik gaztelaniaz moldatu eta argitaratutako bertsioen bidez itzuli ziren, zeinetan egiturazko alderdi asko eta konplexutasun sintaktiko eta erretorikoak sinplifikatu baitziren (López Gaseni [2000](#)).

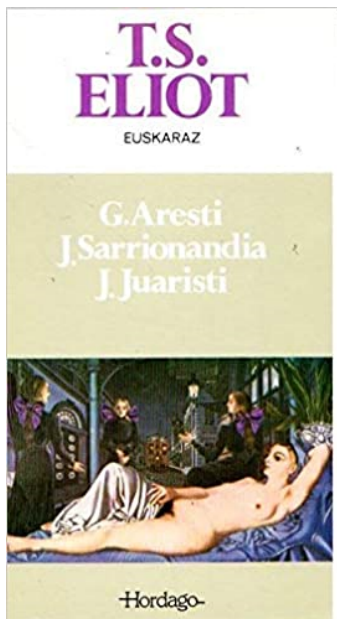
Aldi berean, urte hauetan, [Gabriel Arestik](#) sortutako Lur argitaletxearen lana nabarmendu behar da. Bertan, era askotako lanen itzulpenak argitaratu ziren, hala nola *Itxura aldaketa* (1970), Kafkarena, Xabier Kintanaren eta Arantxa Urretabizkaiaren eskutik; *Bai mundu berria* (1971), [Aldous Huxley](#)rena, Xabier Amurizaren bertsioan; *Kandido* (1972), [Voltaire](#)rena, Ibon Sarasolak euskaratuta; *Lau gartzelak* (1971), [Nâzim Hikmet](#) poeta turkiarrarena, Arestik berak itzulitakoa. Obra garaikideekin batera, lan klasikoen itzulpengintza ere aurrera zihoan: *Don Kixote Mantxa'ko* (1976), [Cervantes](#)ena, Pedro Maria Berrondoren eskutik; *Boccaccioen Dekamerone tipi bat* (1979), Arestiren bertsioan, edo Shakespearearen lan dramatiko guztiak, esan bezala Bedita Larrakoetxeak argitaratuak 1974-1976 bitartean.

Eusko Jaurlaritzak 1980an hasi zuen bere bigarren aldia, eta hurrengo urtean Antzerki berrabiarazi zuen, ekimen publikoko Antzerki Zerbitzua. Horren ondorioz, antzerki-lan ugari argitaratu ziren, jatorrizkoak zein itzulitakoak, [Goldoni](#), [Castelao](#), [Sastre](#), [Fo](#), Sartre, Strindberg, Shakespeare eta beste zenbait egilerenak. 1990eko hamarkadan, Literatura-Itzulpengintzako Euskadi sariaren urteroko deialdiari hasiera eman zion Eusko Jaurlaritzak. Itzulpengintza-ikasketei dagokienez, 1980an [Martuteneko Itzultzaile Eskola](#) sortu zen Donostian, itzultzaile profesionalen lehen promozioetarako plataforma. Geroago, Deustuko Unibertsitateko (1990) eta Euskal Herriko Unibertsitateko (1991) itzulpen-masterrak jarriko ziren martxan. Euskal Herriko Unibertsitateko (UPV/EHU) Itzulpengintza eta Interpretazioko lizentziatura (egungo [gradua](#)) 2000. urtean abiatu zen. Mendearen azken bi hamarkadetan, Euskaltzaindiak areagotu egin zituen bere araugintza-lana eta bere jardura lexicografikoa, itzulpengintzaren garapenerako garrantzi handiko ekarpenak izan baitziren.

Literatura unibertsaleko lan klasikoen itzulpen sistematikoa XX. mendeko azken urteetan egin ahal izan zen, batez ere asmo handiko bi itzulpen-proiekturi esker: "[Literatura Unibertsala](#)" eta "[Pentsamenduaren Klasikoak](#)". Lehenengoak, EIZIEK sustatua, 1990 eta 2002 artean ehun literatura-lan itzultzea ahalbidetu zuen. Haren bigarren etapak 2002 eta 2010 artean 52 lan gehiago argitaratzea ekarri zuen, eta hirugarren etapa batek 2011tik aurrera beste 50 lan itzultzeko helburua izan zuen. Bigarren proiektua 1991n hasi zen ehun titulu itzultzeko asmoarekin, kasu honetan pentsamenduaren arlokoak, antzinako Grezietatik gaur egunera arteko egileetara. Itzulitako lanen gaiak filosofia, ekonomia, psikologia, hizkuntzalaritza, antropologia, historia, pedagogia edo teologia dira.

Ekimen publiko horiekin batera, beste hainbat bildumak itzulitako lanak bildu zituzten: Elkar argitaletxeak, 1983tik aurrera, Mercè [Rodoreda](#), [Pavese](#), [Maupassant](#), [Yourcenar](#), [Böll](#), [Laxalt](#), [Gide](#), [Bataille](#), [Poe](#), [Ste](#) abarren itzulpenak argitaratu zituen. Igela argitaletxea, berriz, genero beltzeko lanetan espezializatu zen bere sorreratik 1989an, eta [Doyle](#), J. London, [James M. Cain](#), [McCoy](#), [Scott Fitzgerald](#), [Truman Capote](#), [Thompson](#), [Himes](#), [Ballinger](#), [Chandler](#), [Highsmith](#), [Hammett](#) eta besteren lanak plazaratu zituen. Mende berrian, argitaletxe horrek bere eskaintza handitu eta S. [Márai](#), N. [Ginzburg](#), A. [Baricco](#), [Joseph Roth](#) eta abarren lanak argitaratu zituen. 1991n, Erein argitaletxeak "Bartleby" bilduma jarri zuen abian, itzulpenak irakurtzeko ohitura sustatzeko testu labur eta erakargarriak eskaintzen zituena. Melvilleren *Bartleby izkribatzaile*arekin hasi zen eta, geroztik, hamar bat titulu gehiago atera zituen: [Rimbaud](#), [Le Fanu](#), J. London, [Baudelaire](#), O. Wilde, E. T. A. [Hoffmann](#), N. [Gógol](#), F. [Dürrenmatt](#), J. W. [Polidori](#), M. Twain... Alberdania argitaletxea itzultzaile

talde interesgarri batez inguratu zen, eta C. [Levi](#), A. [Kristof](#), S. [Zweig](#), D. [Thomas](#), G. [Grass](#), eta beste sartu zituen bere katalogoan. Urrezko aro honetako beste itzultzaile aitzindari batzuen artean, Xabier [Mendiguren Bereziartu](#), Josu [Zabaleta](#), Koro [Navarro](#), [Juan Garzia](#) Garmendia edo Xabier [Olarra](#) aipatu behar dira.

*Elioten Lau
quartetto eta Lur
eremua itzulpenak
biltzen dituen
liburuaren azala
(1983).*

Bestalde, literatura-hizkuntza aberasteko errepertorioak bilatu eta sortzeko prozesuan, eta lan gogoangarriak berridazteko modu gisa, hainbat euskal idazlek hartu dute parte literatura-itzulpengintzan. Esate baterako, Gabriel Aresti, Jon [Juaristi](#) eta Joseba [Sarrionandiak](#) liburuki batean bildu zituzten T. S. [Elioten](#) (*Eliot euskaraz*, 1983) obra poetikoaren bertsioak; Sarrionandiak [Coleridgeren](#) *The Rime of the Ancient Mariner* itzuli zuen (*Marinel zaharraren balada*, 1995), bai eta Manuel [Bandeira](#) brasildarraren (*Antologia*, 1999) poemak argitaratu ere. Lehenago, bere poeta gogokoen poema-hautaketa bat plazaratu zuen (*Izkiriaturik aurkitu ditudan ene poemak*, 1985), [Pessoa](#)ren *Marinela* (1985) antzezlanarekin batera. [Mikel Lasak](#) honako hauek euskaratu zituen: Rimbaud (*Denboraldi bat infernuan*, 1991; *Poemak*, 1993), J.-P. Sartre (*Paretaren kontra*, 1980), Marcel Schwob (*Mimoak*, 1985) eta Alfonso Sastre (*Bazterrean utzitako panpinaren ixtorioa*, 1984). Beste poeta batek, Koldo [Izagirrek](#), berriz, Castelaoren (*Zirtzilak. Kristalezko begia*, 1986), Uxío [Novoneyra](#) (*Bazterrak/Os Eidos*, 1988), [Maiakovski](#) (*Poemak*, 1993), [Salvat-Papasseit](#) (*Antologia*, 1995) eta Victor Hugo (*Idi orgaren karranka*, 2002). Narratibaren alorrean, Joxe Austin [Arrietak](#) M. Yourcenar (*Hadrianoaren oroitzapenak*, 1985), Jaume [Fuster](#) (*Beirazko giltzak*, 1997), William Golding (*Eulien ugazaba*, 1990) eta Max [Frisch](#) (*Homo Faber*, 2001) itzuli zituen. Juan Kruz [Igerabidek](#) Baudelairearen (*La Fanfarlo*, 1991) itzuli zuen, Ovidioren *Metamorfosia* eta Homeroren *Odisea* moldaketen egile izateaz gain.

Milurteko berrian, 2002az geroztik, urtero, Jokin Zaitegi itzultzailearen izena daraman beka bat deitzen da, urte bakoitzean Nobel saria jasotako egilearen obra bat itzultzeko, eta horri esker itzuli dira [Kerteszen Zoririk gabe](#), [Pamuk](#)en *Elurra*, [Lessingen Belarra kantari](#), [Le Clézio](#)ren *Basamortua*, [Aleksiévixen](#) *Gerrak ez du emakume aurpegirik*, edo [Ishiguro](#)ren *Egunaren hondarrak*, besteak beste. Poesiaren arloan, 2014an eman zitzaion hasiera “Munduko Poesia Kaierak” bildumari, eskaini dituen Georg [Trakl](#), Maria Mercè [Marçal](#), Aimé [Césaire](#), Emily [Dickinson](#), Carlos [Drummond de Andrade](#), Miguel [Hernández](#), Anne [Sexton](#), Paul [Celan](#), Miroslav [Holub](#), eta beste zenbait egileren antologiak. Azkenik, aipagarria da genero periferikoetan agertutako

dinamismoa itzulpeni dagokienez; esaterako, haur eta gazte literaturan. Sektore horretan, esan bezala, itzultako literaturak arloko ekoizpen osoaren bi herenak gainditzen ditu. Era berean, haur eta gazte literatura euskaratzeko lehiaketa bat ere bada, urtero Gasteizko Udalak deitua.

[gora](#)

¶ Itzulpengintza ez-literarioa

Demokrazia iritsi eta Espainiako Estatu autonomia erkidegotan egituratu zenean, 1979an Euskadiko [Autonomia Estatutua](#) eta 1982an Nafarroako [Foru Hobekuntza](#) onartu ziren. Erkidego horiek euskara berreskuratzeko eta normalizatzeko legeak ezarri zituzten: elebitasun-dekretuak, euskara hezkuntza-sisteman, euskarazko irrati-telebista publikoa ([EITB](#)), helduak euskalduntzeko eta alfabetatzeko erakundeak, eta abar. Toki-erakundeek eta erakunde autonomikoek itzultzaileak eta interpreteak kontratatu zituzten, besteak beste, erakunde bakoitzean sortutako buletinak, aktak eta gainerako agiriak itzultzeaz arduratu zirenak, bai eta udal, batzar nagusi eta parlamentuetako ahozko hitzaldiak eta interpretazioak egiteaz ere.

EITBren inguruan, 1980ko lehen urteetan, Irrati eta Telebista Eskola bat eta bikoizketa zinematografikoko zentro bat (FIBIZE) sortu ziren, biak bizitza laburrekoak, laster itzulpengintza, bikoizketa eta ikus-entzunezko azpitulazioko hainbat enpresari bidea eman zietenak. Enpresa horiek ia ehuneko ehunetan telebista partzuergoaren mende zeuden eta zuzendaritza bakoitzaren irizpide politiko eta linguistikoen mende ere egon ziren. Gerora, sektorea birmoldatu egin zen eta eskaintza dibertsifikatu behar izan zuen (Barambones [2009](#)). Bestalde, 1987az geroztik, Eusko Jaurlaritzak aurrekontu-partida bat bideratzen du ikus-entzunezko ekoizpenak bikoizteko.

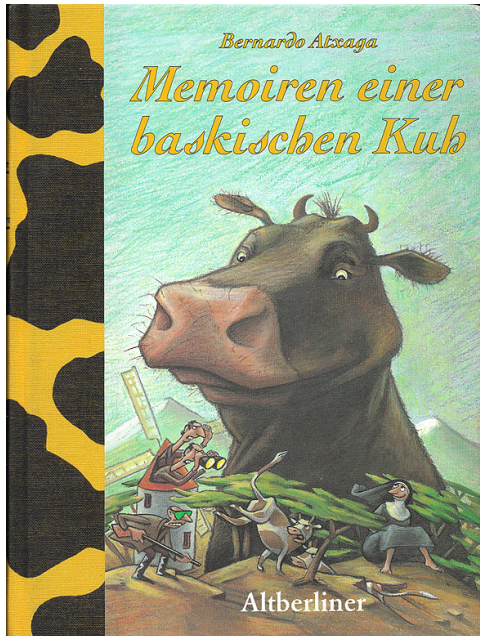
1980ko hamarkadan, halaber, EIZIE euskal itzultzaileen elkarteak sortu zen, eremu guztietako itzultzaile, zuzentzaile eta interpreteak biltzen dituen (literatura, administrazioa, enpresa, ikus-entzunezkoen ekoizpena, etab.), eta kolektiboa prestatu, zabaldu, ikusarazi eta defendatzeko lanak egiten ditu, eztabaida-foroen, ikastaroen, argitalpenen eta abarren bidez. Elkarteak [FIT](#), [CEATL](#) eta [Red Vértice](#) erakundeetako kidea da.

Hizkuntza-normalizazioa esparru guztietara zabaldu da. Zientziaren munduan, hainbat arlotako lexikoak argitaratu dira, baita unibertsitateko irakaskuntzara bideratutako eskuliburu ugari ere. Aipatzekoa da [ZIO](#) (Zientzia guztiontzat) zientzia-dibulgazioko bilduma, Euskal Herriko Unibertsitateak sustatua, 2003tik hogeitun bat titulu interesgarri argitaratu dituen, itzulpen zainduetan.

[gora](#)

¶ Beste hizkuntzetara itzultako euskal literatura

Euskal literatura beste hizkuntza batzuetara itzultzea, salbuespen gutxi batzuk kenduta, XX. mendearen azken laurdenean hasi zen indar pixka batez agertzen. Aurretik, XVII. mendean bi edizio elebidun agertu ziren, hogeit bat itzulpen XIX. mendean (atsotitz bildumak, abestiak, elezaharrak, gai erlijiosoko liburuak) eta hogeita hamar pasatxo 1979ra arte. XX. mendeko azken bi hamarkadetan 301 itzulpen egin ziren, eta XXI. mendeko lehenean, 562 (Manterola 2014). Hala ere, zenbaki apalak dira, eta euskal literaturak pizten duen interes erlatiboki txikiaren isla.

B. Atxagaren Behi euskaldun baten memoriak obraren alemanerarako itzulpenaren azala.

Inflexio puntua Bernardo [Atxagaren](#) *Obabakoak* (1988) obrari 1989an narratibaren arloko Espainiako Sari Nazionala ematean bilatu behar da. Lehenengo gaztelaniara eta gero beste hizkuntza askotara egindako itzulpenak euskal literaturarekiko interesa pizten hasi ziren euskal mugetatik kanpo. Handik aurrera ere, kanpoko interesa egile horretan zentratu da nagusiki, zeina beste hizkuntza batzuetara egindako itzulpenen kopuruan nabarmentzen baita. Haren atzetik, Mariasun [Landa](#), Juan Kruz Igerabide eta Patxi [Zubizarreta](#) agertzen dira gehien itzultako egile gisa. Kontuan izan behar da azken hiru egile horien itzulpenak haur eta gazte literaturaren generokoak direla, gehien esportatzen den arlokoak. Bosgarren lekuan, urrun samar, Anjel [Lertxundi](#) dago. Beste hizkuntzetara gehien itzuli diren hamar euskal lanen artean, bederatzi Atxagarenak dira. Unai [Elorriagaren](#) *SPrako tranbia* seigarren postuan dago. 11.etik 20.era bitarteko postuetan, bederatzi lan haur eta gazte literaturaren arlokoak dira; bestea, 12. tokian, Atxagarena da (*Zazpi etxe Frantzian*).

Aipatu beharreko beste faktore bat gaztelaniarako itzulpenen nagusitasuna da (% 46,6, eta % 66,4ra iristen da Espainiako Estatuko gainerako hizkuntzetara egindako itzulpenak gehituz gero), eta horrek dakarren mendekotasuna, gaztelania ez den beste hizkuntza batzuetara egindako itzulpenen ehuneko handi bat hizkuntza horren bitartekaritzarekin egiten baita. Benetan esportatutako ingelesezko lanen ehunekoa % 2,46koa da (gainerakoak, % 8,45eraino, Euskal Herrian argitaratutako eta bertako irakurleei zuzendutako haur eta gazte literaturako lan elebidunak dira), eta horien atzetik datoz frantsesera, alemanera eta italierara itzultako lanak. Zeharkako itzulpenaz gain, nabarmentzeko beste faktore bat autoitzultako lanen ehuneko handia da, % 39,67ra iristen baita. Bi fenomeno horiek euskaratik abiatutako itzulpenaren profesionalizaziorik eza islatzen dute (Manterola 2014).

[gora](#)

Ikerketarako potentziala

Euskarazko itzulpengintzari buruzko ikerketak garapen handia ezagutu du mende berrian, hainbat alderdiri buruzko doktorego-tesiekin, hala nola egile jakin batzuen obraren itzulpenak, haur eta gazte literaturaren itzulpena, ikus-entzunezko itzulpena, itzulpenaren tratamendua literatura-historiografietan edo euskal literaturaren itzulpena beste hizkuntza batzuetara.

Beste alderdi batzuek esplorazio-eremu zabala dute eginkizun; besteak beste, autoitzulpena, itzulpen-arauen azterketa sakona, jatorrizko eta itzultako literaturaren arteko harremanak, eta gutxiago aztertutako generoen itzulpena, hala nola poesia edo literatura dramatikoa.

[gora](#)

Erreferentziak

*Aldekoa, Iñaki. 2004. *Historia de la literatura vasca*. San Sebastián: Erein. ISBN: 8497462157. [[+info](#)]

Barambones Zubiria, Josu. 2009. *La traducción audiovisual en ETB-1: Estudio descriptivo de la programación infantil y juvenil*. Vitoria-Gasteiz: Universidad del País Vasco (UPV/EHU). Tesis doctoral. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

Even-Zohar, Itamar. 1990. "Polysystem Studies". @ *Poetics Today* 11/1, 1-269. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

Ibarluzea Santisteban, Miren. 2017. "Basque Translation in the Structure of Basque Literary Historiographies". @ *1611, Revista de Historia de las Traducción* 11. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

*Juaristi, Jon. 2013. *Historia mínima del País Vasco*. Madrid: Turner Publicaciones. ISBN: 9788415832140. [[+info](#)]

Kortazar, Jon (ed.) 2016. *Contemporary Basque Literature*. Reno: Center for Basque Studies. ISBN: 9781935709541. [[+info](#)]

*Lertxundi, Anjel. 2017. *Demagun ehun urte barru*. San Sebastián: EIZIE. ISBN: 9748469723142. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

*López Gaseni, Jose Manuel. 2002. "An analysis of Children's and Young People's Literature translated into Basque: Functions, influences, and strategies". @ *Senez* 24, 121-140. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

López Gaseni, Jose Manuel. 2009. "Euskal itzulpenen inbentario eta azterketa (1976-2008)". @ *Senez* 37, 299-312. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

López Gaseni, Jose Manuel. 2012. "Translated Basque Literature". @ Olaziregi, Mari Jose (ed.) *Basque Literary History*, 311-328. Reno: Center for Basque Studies. ISBN: 9781935709190. [[+info](#)]

*Manterola Agirrezabalaga, Elizabete. 2014. *La literatura vasca traducida*. Berna: Peter Lang. ISBN: 9783035196719. [[+info](#)]

Mendiguren, Xabier. 2004. "El ámbito de la cultura vasca". @ Lafarga, Francisco & Luis Pegenaute (eds.) 2004. *Historia de la traducción en España*, 791-815. Salamanca: Ambos Mundos. ISBN: 9788474551013. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

Michelena, Luis. 1960. *Historia de la literatura vasca*. San Sebastián: Erein, 1988 (2ª ed.) ISBN: 8475682057. [[+info](#)]

[n.n.] (Agencias lingüísticas vasca, navarra y francesa). 2016. *VI Encuesta Sociolingüística del conjunto del territorio del euskera*. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

Olaziregi, Mari Jose (ed.) 2012. *Basque Literary History*. Reno: Center for Basque Studies. ISBN: 9781935709190. [[+info](#)]

Ruiz Arzalluz, Íñigo. 1988. "Materiales para una historia de la traducción de los clásicos latinos al euskara". @ *Cuadernos de filología clásica* 21, 269-282.

Villasante, Luis. 1979 *Historia de la literatura vasca*. Burgos: Aránzazu. ISBN: 8472401146. [[+info](#)] [[quod vide](#)]

Sarasola, Ibon. 1982. *Historia social de la literatura vasca*. Madrid: Akal. ISBN: 8473391611. [[+info](#)]

Zuloaga San Román, Eneko. 2020. "Leizarraga, Joanes". @ *Enciclopedia Auñamendi*. [[quod vide](#)]

Kredituak

José Manuel López Gaseni

Euskal Herriko Unibertsitateko (UPV/EHU) irakasle titularra da. Literatura-ekoizpen periferikoetan oinarritu da bere ikerketa, hala nola haur eta gazte literaturan edo itzulitako literaturan. Gaur egun, Laida (Literatura eta Identitatea, UPV/EHU) eta LITER21 (Literatura Infantil e Xuvenil, USC) ikerketa-taldeetako kide da.

Obra publicada con [Licencia Creative Commons Reconocimiento No comercial 4.0](#)

[Asociación Ibérica de Estudios de Traducción e Interpretación \(AIETI\)](#)